

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל א' דהנוכה תשע"ו לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויזן - גליון תת"צ

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד (שמות כו-ב). בבעל הטורים 'כתית' רמז ת"י ת"כ שנים היה נוהג הדלקת המנורה ע"כ. והכתוב מסיים עלה להעלות נר תמיד. ונראה דליכא מידי דלא רמיזי באורייתא, ונרמז כאן נס המנורה דחנוכה, דאיתא בגמרא (שבת כא:) שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה ע"כ. ובתוספות הקשו דמנא ידעו שלא נטמא בטומאת היסט על ידם ע"ש. גם להבין שלא הודיעו לנו חז"ל שמו של אותו כהן גדול שהיה עליו חותמו, להזכיר שבחו של הכהן שעל ידו נתהווה הנס.

ומעתה יתכן לומר כי ה' צוה למשה (או לאהרן), שיגנזו פך שמן אחד, ויהא מונח במקדש ה' תמיד, כדי להכין הנס, שאם יבואו וישלטו שונאי ישראל בהמקדש, ישאר פך שמן ממעשה ידי משה, שלא יוכלו השונאים לשלוט בהם. ומסתברא שגם במעשה אהרן לא שלטו השונאים, שהרי משה אהרן שקולים זה בזה (שהש"ר ד-ה). וזה נרמז במה שאמר הכתוב ויקחו אליך דייקא שמן זית זך, שגם אם יבוא עת של 'כתית' למאור, שיתבטל ויוכה השמן למאור, שהאויבים יבואו בית ה' ויטמאו הכל, ישאר מהשמן שלך שיוכלו להעלות נר תמיד'.

והנה סכום השמן לילה אחד היה שלש וחצי לוגין, כי תן לה כדי מדתה, חצי לוג לכל נר (מנחות פט.), ולשבעת נרות עולה שלש וחצי לוגין. וכיון שהנס היה שבעת ימים, הרי הוצרכו לשמן של נס כ"ד וחצי לוגין. ולדעת הרשב"א בתשו' (ח"א סימן ט) נר המערבי היה מצותו שידלוק גם ביום, אם כן היו צריכין עוד שמן בדרך נס להנר ההוא. והנה שיעור חצי לוג הוא ללילי טבת ארוכין, נמצא שחצי לוג הוא לט"ז שעות בערך, הרי רביע לוג לשמונה שעות. ואם כן להדלקת הנר המערבי הוצרכו לכל יום עוד רביע לוג, ולשבעה ימים הוא לוג אחד ושלושה רבעי לוג, והווי שמן הנס כ"ו לוגין ועוד רביע לוג, והוא מספר הסוכם לכ"ז (כי מה שהוא יותר מכ"ו לוגין הוא מהלוג הכ"ז).

ועל כן אמר לו ה', ויקחו אליך דייקא, וישאר אותו הפך תמיד שלא ישלוט בהם ידי השונאים, ומזה יתהווה הנס של שמן זית זך, שיתרבה בדרך נס עד כ"ז לוגין, ועל ידי זה יוכלו להעלות נר תמיד, גם אם יטמאוהו האויבים. וזהו שנרמז בהנגינה, ואתה תצוה את בני ישראל, גרשיים מונח מונח רביעי, שהטעם שאני מצוה ליקח אותם אליך דייקא, כי ברבות הימים יהיה גרשיים, שיתגרשו ישראל מהמקדש ויכנסו בה האויבים ויטמאו כל השמנים, מונח רביעי, יהא נשאר מונח פך שמן ליום אחד, שהוא שלשה וחצי לוג, מנין הסוכם לרביעי.

ומעתה יש לומר כי בודאי עשה משה כפי מה שנצטוה מאת ה', והניח פך שמן נגנו לצורך השעה. והנה משה כהן היה, ולא פסקה כהונה אלא מורעו של משה (ובחים קב.). ואיתא בתורת כהנים (פי אחרי א) דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקודש (ויקרא טו-ב), אחיך באל יבוא, ואין משה באל יבוא ע"כ, הרי דהיה משה כהן גדול. ויש לומר דהפך שמן

דאיתא בגמרא (סוטה ט) מאי דכתיב (תהלים לג-א) רננו צדיקים בה' לישרים נאווה תהלה, אל תקרי נאווה תהלה, אלא נוה תהלה [על עסקי נוה, בתים שבנו, יהללוהו], זה משה ורוד שלא שלטו שונאיהם במעשיהם, דוד דכתיב (איכה ב-ט) טבעו בארץ שעריה [לעיל מיניה כתיב חשב ה' להשחית חומת בת ציון, ועלה כתיב טבעו בארץ, ומצודת ציון היא עיר דוד וביתו כדכתיב בספר שמואל (ב ה-ז)], וכשבאו צרים בימי צדקיהו טבעו השערים, דלתות השערים שהיו של נחושת או של זהב, כדי שלא ישאום אויבים, ועצים לא נשאו אתם], משה, דאמר מר משנבנה מקדש ראשון נגנו אהל מועד קרשיו קרסיו ובריחיו ועמודיו ואדניו. היכא, אמר רב חסדא אמר אבימי תחת מחילות של היכל ע"כ. ואם כי רש"י פירש שלא שלטו שונאיהם להיות נהנין ממעשה ידיהם, מכל מקום בזהר הק' (ח"ב רמ:) מבואר שלא שלטו השונאים גם בהעצים והאבנים, שכולן נגנו, והיה נראה רק לעיניהם כאילו נשרף ע"ש.

ולכאורה הרי מצינו בהמנורה שעשו בימי משה, שהאויבים לקחוהו מהמקדש (ב"ר סה-כב), הרי נהנו ושלטו במעשה ידיהם. ואם כי יש לומר דרק במה שהקים משה בידיו לא שלטו השונאים, וכמו שנאמר (שמות מ-יח) ויקם משה את המשכן וגו', אבל לא בשאר הכלים, מכל מקום ממה שלא שלטו בהשערים של דוד, מבואר שגם מה שלא עשה דוד בימים, אלא נקרא על שמו גם כן לא שלטו (עיי' מהרש"א שם). ויש לומר דהכתוב אומר (שם כה-לא) ועשית מנורת זהב טהור, מקשה תיעשה המנורה וגו', וברש"י מאליה, לפי שהיה משה מתקשה בה, אמר לו הקב"ה השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה, לכך לא נכתב תעשה (תנחומא בהעלותך ג) ע"כ. ואם כן

היה חתום בחותמו של אהרן הכהן הגדול, או משה שהיה גם כן כהן גדול, וממנה הדליקו שמונה ימים. ואם כן אין לחוש דילמא נטמא בהיסט, שהרי במעשה משה ואהרן אין שולטים ידי השונאים. ולא הוצרכו להזכיר את שמו של הכהן הגדול, שכוונתם על הכהן הגדול הראשון, היינו משה ואהרן.

*

והנה במצות הדלקת המנורה כתיב, בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותיה כאשר צוה ה' את משה (א-ב). וכבר הקשו המפרשים דהוי ליה למימר 'יאירו ששת הנרות', דרק שלשה מימין ושלשה משמאל היו פונים למול האמצעי. ולמה אמר אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. וגם להבין מה שנאמר אחר כך, ויעש כן אהרן, מגיד שבחו שלא שינה ע"כ. מהו השבח הגדול הזה, הלא גם אנשים קטני מעלה לא משנים ציווי ה'.

ונראה דהנה הכתוב אומר (במדבר ז-א) ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וגו', ואיתא במדרש (במדבר יב-ב) אמר רבי סימון בשעה שאמר הקב"ה לישראל להקים את המשכן, רמו למלאכי השרת שיעשו אף הם משכן, ובעת שהוקם למטן הוקם למעלן, והוא משכן הנער ששמו מטטרון, שבו מקריב נפשותיהם של צדיקים לכפר על ישראל בימי גלותם, ולכך כתיב את המשכן, שמשכן אחר הוקם עמו, וכן הוא אומר (שמות טו-ז) מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידך ע"כ.

ובזה יתבאר הנגינה על להקים את המשכן, מונח רביעי, דאיתא בגמרא (חגיגה יב) שבעה רקיעין הן, ואלו הן, וילון רקיע שחקים זבול וכו'. זבול שבו ירושלים ובית המקדש, ומזבח בנוי, ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן בכל יום שנאמר (מלכים א ח-ג) בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים ע"כ. ואם כן המשכן שנבנה למעלה בעת שבנו ישראל המשכן למטה, הוא מונח בהרקיע הרביעי, וילון רקיע שחקים 'זבול'. וזהו שנרמז ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן, שמרבה המקדש שלמעלה, בא הנגינה מונח רביעי, שמקדש זה מונח ברקיע הרביעי.

ולכן מצינו בהקמת המשכן שאמר הכתוב, וירא משה את כל המלאכה, והנה עשו אותה כאשר צוה ה', כן עשו, ויברך אותם משה (שמות ט-ט), שיש בזה כפל לשון, שסיים עוד הפעם 'כן עשו'. והיינו שהסתכל משה בהמשכן של מעלה שנעשה יחד עם עשיית המשכן שלמטה, שבעובדא דלתתא איתער עובדא דלעילא, וראה שכמו שעשו כאן את כל המלאכה כאשר צוה ה', כן עשו גם למעלה, ומכוון מקדש של מעלה נגד מקדש של מטה. ועל זה סיים ויברך אותם משה, וברש"י אמר להם, יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם, ויהי נועם ד' אלקינו עלינו וגו' (תהלים צ"ז, במדבר יב-ט) ע"כ. והיינו שסיים בכפל, ומעשה ידינו כוננה עלינו, היינו מקדש של מטה, ומעשה ידינו כוננהו, היינו מקדש של מעלה.

וכמו כן בעשיית הכהנים העבודה למטה במקדש ה', איתער עובדא דלעילא, שהכהן הגדול למעלה מיכאל שר הגדול עומד ומקריב קרבן (מנחות קי), ובתוספות (שם) יש מי שאומר נשמותיהן של צדיקים, ויש מי שאומר כבשים של אש ע"ש. ועל זה אמרו חז"ל (ברכות כו) תפלות כנגד תמידין תקנום, כי בזמן הזה שאין לנו כהן בעבודתו ולוי בדוכנו, באיזה כח איתער עובדא דלעילא להקריב למעלה קרבנות בבית ה', על כן תיקנו לנו חז"ל תפלות כנגד תמידין, שבכח התפלה איתער

עובדא דלעילא שיקרבו למעלה הקרבן תמיד. ובמה שאנו מעוררין זאת מלמטה, נחשב לנו כאילו הקרבנו קרבן התמיד במועדו, כי בעובדא דלתתא שלנו נתעורר זאת למעלה. ועל זה אמרו (אבות א-ב) על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, אם כי אין לנו עבודת הקרבנות בזמנינו, מכל מקום על ידי התפלה אנו מעוררים שיקריב מיכאל שר הגדול קרבנות למעלה, ועל עבודה זו יש קיום העולם.

וכמו כן אהרן הכהן בעת שהדליק המנורה למטה, עורר הדלקת המנורה למעלה בבית ה', כי גם עבודת בית המקדש של מעלה מכוון נגד עבודת מקדש של מטה, ומול פני המנורה למטה יש מנורה גם למעלה, ובאתערותא דלתתא איתער עובדא דלעילא. וזהו שאמר ה' לאהרן בהעלותך את הנרות, אל מול פני המנורה, היינו המנורה שיש במקדש למעלה מול המנורה שלמטה, יאירו שבעת הנרות, שיעורר בהדלקתו בקדושה שידלקו ויאירו הנרות גם למעלה. ועל זה שיבחו את אהרן, ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותיה, שבהעלאת אהרן הנרות למטה, האיר גם הנרות של המנורה למעלה.

אז לכאורה יש קצת שינוי בין ההדלקה של מטה, שנעשה על ידי בשר ודם, ובין ההדלקה של מעלה שנעשה על ידי מלאך ה', שאין ערוך לקדושת מלאך נגד בשר ודם. אבל באמת על אהרן כתיב (מלאכי ג-ז) כי שפתי כהן ישמרו דעת, ותורה יבקשו מפיהו, 'כי מלאך ה' צבאות הוא', שנתעלה אהרן להיות כמלאך אלקים. ומגיד שבחו של אהרן שלא שינה, שלא היתה שום שינוי בין ההדלקה של מטה שהדליק אהרן, ובין מול פני המנורה של מעלה שהעלה המלאך את נרותיה, כי הדלקת אהרן לא היתה במעלה קטנה מהדלקת הכהן גדול למעלה.

ובזה היה נראה לבאר מה שהוצרכו לנס עבור שמן טהור, הלא טומאה הותרה בציבור (יומא ז), ויכולים להדליק גם מהשמנים הטמאים. אך בהיות שכשנכנסו היונים להיכל נתבטלה הדלקת המנורה לא רק במקדש של מטה, דכיון דרק באתערותא דלתתא איתער עובדא דלעילא, גם בהדלקה של מעלה היתה פגם. ובשמן טמא אי אפשר להתעורר הדלקה למעלה, מקום שאין בה שמן טומאה, על כן נעשה נס שיוכלו להדליק המנורה בטהרה, ובה איתער עובדא דלעילא, שיוכלו להדליק גם למעלה.

ואולי יש לומר במה שמבואר בספרים הקדושים כי בחנוכה מתעורר האור הגנוז. ויש בזה רמז, כי בהדלקת הנרות במקדש, האיר אור גלוי למטה, שכולם היו יכולים לראות, אבל גם מול פני המנורה העלה נרותיה, שהאיר בזה גם אור הגנוז מעינינו, שהודלקה בזה המנורה למעלה, שהיתה עבודה חסרה כאשר נכנסו היונים להיכל. על כן בימים הללו מתעורר אור הגנוז, שיוכלו ישראל ליהנות מאורה, לזכות לאורה של תורה ביתר שאת.

ויש לומר דלכן לא תיקנו בחנוכה משתה ושמחה, כי המנורה רומזת לנר מצוה ותורה אור (משלי ו-כג), ושבעת קני המנורה הם נגד התורה שנאמר עליה (משלי א-א) חצבה עמודיה שבעה (שבת קטז). והשגת התורה אי אפשר באכילת ברבורים ושלי ודגים, כי כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל וכו' (אבות ו-ד), והתורה נקנית במיעוט מאכל ומיעוט תענוג (שם ו-ה), על כן בימים שחוגגים נס של הדלקת המנורה, הרומזת על תורה, לא רצו לקבעה במשתה ושמחה, להורות שדרכה של תורה אינה בריבוי מאכל ומשתה.

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ב' דהנוכה תשע"ו לפ"ק

יציא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תתצ"א

בגמרא (שבת כג:) אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה [נר ביתו בשבת, והוא עני ואין לו כדי לקנות שמן לשתי נרות], נר ביתו עדיף משום שלום ביתו [שבני ביתו מצטערין לישב בחשך]. נר ביתו וקידוש היום, נר ביתו עדיף משום שלום ביתו. בעי רבא נר חנוכה וקידוש היום מהו, קידוש היום עדיף דתדיר, או דילמא נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא, בתר דאבעיא הדר פשטה נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא ע"כ. הרי לנו כי מצות פרסומי ניסא עדיפה להקדים משאר מצות.

ומצינו עוד עדיפות במצוה התלויה בפרסומי ניסא, דעל כל מצות עשה אין צריך לבזבז יותר מחומש נכסיו (רמ"א א"ח סימן תרנ"ו), ועל מצות נר חנוכה מבואר ברמב"ם (ה' חנוכה ד"ב) אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה, שואל או מוכר כסותו, ולוקח שמן לנרות ומדליק ע"כ. וכתוב במגיד משנה (שם) נראה שלמדו ממה שנתבאר (ה' חמץ ומצה ז"ח) שאפילו עני שבישראל לא יפחות מארבע כוסות, והטעם משום פרסום הנס, וכל שכן בנר חנוכה דעדיף מקידוש היום עכ"ל. ובלחם משנה (שם) הקשה דמאי כל שכן הוא זה, אי אמרינן חנוכה עדיף מקידוש היום, היינו דחנוכה הוי פרסומי ניסא מה שאין כן קידוש היום, אבל ארבע כוסות דאיכא בהו נמי פרסומי ניסא, ודאי דהוי כמו חנוכה, ואם כן לא הוי ליה להמגיד משנה ללמוד מכח כל שכן, רק מכח הוא הדין וצ"ע עכ"ל.

ובשו"ת שבות יעקב (סימן מט) כתב, ולי נראה דדברי המגיד משנה הם פשוטים, ובדקדוק לשון כתב תיבת כל שכן, דהא דאמרינן בש"ס דנר חנוכה עדיף מקידוש היום, דפרסומי ניסא עדיף, וקשה הא גם בקידוש היום איכא זכרון נס יותר, שמעיד שהקב"ה ברא עולמו ונח ביום השביעי, ואין לך נס גדול מזה שברא כל הבריות מאין בדיבור בעלמא, וצמצם לנוח ביום השביעי. אלא צריך לומר בהא עדיף נר חנוכה שמדליק הנר מבחוץ, ואיכא פרסום נס לציבור ברשות הרבים כדאיתא בש"ס, מה שאין כן קידוש היום הוא רק בביתו, ואם כן מכח זה נר חנוכה הוא כל שכן מד' כוונות, ולהכי דקדק לומר פרסומי ניסא כלומר שמפרסמין הנס ע"כ. וצריכין לומר דהגם דכעת אנו מדליקין בבית, וליכא פרסומי ניסא יותר בחנוכה מקידוש היום, מכל מקום כיון דתחלת התקנה היתה פרסומי ניסא בחוץ, הרי שחייב בזה פירסום יותר מקידוש היום, ולהכי עדיפה נר חנוכה מקידוש היום.

ובגליוני הש"ס (שבת שם) כתב דגוף הקושיא לא קשיא, דאצלו יתברך בעל היכולת כולם, לא שייך ענין נס כלל. ואך אחרי שנברא העולם והוקבע בו המנהג הטבעי, לכן כל מה שהקב"ה כביכול משנה הטבע היא נס, מה שאין כן הבריאה עצמה שלא היה עדיין טבע כלל, אין זה בגדר נס ע"כ.

וי"ש לומר בזה עוד, דהנהגה בהא דאמרו דנר שבת ונר חנוכה עדיפה מקידוש היום, הקשה הר"ן הרי קידוש היום דאורייתא דכתיב (שמות כ"ח) זכור את יום השבת לקדשו, וזכרהו על היין (פסחים קו.), והיכי דחינן קידוש היום דאורייתא משום נר ביתו ונר חנוכה. ותיירץ

אמנם אכתי תקשה מנר חנוכה דהוי דרבנן, ואיך תדחה קידוש היום דאורייתא. אך גם זה לא פשוט כל כך, דידוע שיטת

דאפשר לקדש אריפתא (שם קו.), אלא דמצוה מן המובחר עדיף טפי בחמרא, ומצות הדלקת נר שבת ונר חנוכה עדיפה מהמצוה מן המובחר של קידוש על היין ע"כ. וברייטב"א תירץ שמצות קידוש מן התורה הוא גם בלי יין ופת, ודי בהזכרת השבת בתפלה, וזכרהו על היין הוא רק מצוה דרבנן. וכיון שכולם הם רק מצות דרבנן, עדיפה נר שבת ונר חנוכה לדחות קידוש על היין.

אמנם באמת דין זה הוא מחלוקת של רבוותא, דמצינו כמה ראשונים דסבירא להו דקידוש על היין הוי דאורייתא, ודעת התוספות (פסחים קו. ד"ה זוכרהו) בתירוצו השנית, דקידוש על היין הוי דאורייתא, אלא דהטעמה מהכוס הוא רק דרבנן ע"ש. ודעת רש"י (נזיר ד. ד"ה הרי) דגם דהטעמה מהכוס הוא דאורייתא ע"ש. ואם כן שוב יקשה קושיית הר"ן איך דחינן מצות קידוש היום על היין דהוי דאורייתא, ואיך יפרנסו סוגיא זו. [ועיין בביאור הגר"א (סוף סימן תרפ"ו) שכתב דלפי שיטתם צריך לומר דפרסומי ניסא עדיפה גם ממצוה דאורייתא ע"ש].

והנה הקושיא איך נר שבת דוחה קידוש היום ביין, יש לומר, דהנה הראשונים פליגי בטעם הדלקת נרות שבת אי חיובו משום עונג שבת או משום כבוד שבת, דהרמב"ם (ה' שבת ה"א) כתב שזה בכלל עונג שבת ע"ש. וכן הוא בתוספות (שבת כה: ד"ה הדלקת), אמנם ברש"י (שבת כה: ד"ה חובה) מבואר דכבוד שבת הוא ע"ש. וכן נראה בגמרא (פסחים נג:) דמדליקין מפני כבוד השבת ע"ש. ובתורת חיים (סימן רסג סק"ה) כתב, דנפקא מינה בין הטעמים, כשהנרות גורמים לו צער ואין לו עונג מכך, דאם חובת הדלקה משום עונג, אין צריך להדליק, וכמו אדם שמוזק לו האכילה, דעונג הוא שלא יאכל, שאין צריך לאכול (ש"ע א"ח רפ"ב), אבל אם הוא משום כבוד שבת, מחוייב בהדלקה זו גם כשאין לו עונג ע"ש.

והנה בשלחן ערוך הרב (סימן רמ"א) כתב, שני דברים נתפרשו בשבת על ידי הנביאים, והם כבוד ועונג, שנאמר (ישעיה נ"ג) וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכובד, ועיקרן מן התורה, שהשבת הוא בכלל מקראי קודש שנאמר (ויקרא כ"ג) וביום השביעי שבת שבתון מקרא קודש וגו', ומקרא קודש פירשו חכמים (מכילתא בא פ"ט) לקדשו ולכבדו בכסות נקיה ולענגו בענג אכילה ושתייה. ויש אומרים שמקרא קודש הוא לקדשו באיסור עשיית מלאכה, אבל הכבוד בשבת ויום טוב והעונג בשבת הן מדברי סופרים ע"כ. ומבואר מזה דלדעת הפוסקים דכבוד ועונג שבת הוי דאורייתא, גם הדלקת הנרות בשבת הוי חיוב דאורייתא. וכן מבואר בבה"ג (מצוה קל"ח). ובחידושי חתם סופר (שבת כה:) כתב, ומצאתי בספר יראים כי עונג שבת וגם הדלקת נר, הלכה למשה מסיני, ואילו נביאים ואסמכוה אקרא ע"ש. ואם כן יש לומר דהסוגיא כאן אדיל כמאן דאמר דגם נר שבת הוי דאורייתא, ושפיר עדיפה מקידוש היום, הגם שקידוש על היין גם כן דאורייתא, דשלום ביתו עדיפה.

הבה"ג בספר המצות דחשיב מגילה וחנוכה למצוה דאורייתא, וביאר החתם סופר (בחיודשי מסכת שבת כא.) דטעמו מהא דאמרינן (מגילה יד.) מ"ח נביאים וז' נביאות שנתנבאו להם לישראל, לא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה. מאי דרוש, ומה מעבודות לחירות אומרים שירה [ביציאת מצרים אמרו שירה על הים], ממות לחיים על אחת כמה וכמה ע"כ. וקל וחומר דאורייתא הוא, נמצא דמצות עשה מן התורה לעשות זכר לנס, ומסרן לחכמים לקבוע איך לעשות זכר מעין המאורע, וקבעו בזה לקרוא מגילה ולשלוח מנות, ובזה לומר הלל ולהדליק נרות, והוי ליה נר חנוכה עיקרו דאורייתא ופירושו מדרבנן עכ"ד. ואם כן הוי נרות חנוכה מצוה דאורייתא.

אך עדיין יש לדון בזה, דהקל וחומר מעבודות לחרות שייך רק על מה שתיקנו הלל והודאה על נצחון המלחמה, דהוי ממות לחיים, ועל זה יש קל וחומר לומר שירה כמו ביציאת מצרים. אבל מצות הדלקת נר חנוכה שהוא לזכר נס המנורה, על זה ליכא קל וחומר דיש לתקן זכר על קיום המצוה, ומה גם דאם אין להם שמן טהור להדליק, הרי אונס רחמנא פטריה, ואם כן הדלקת נרות חנוכה הוי רק מצוה דרבנן גרידא.

אך יש לומר על פי מה שהביא בטורי זהב (סימן תרע) מה שאמרו חז"ל (הובא ברש"י פ' תצא כ"ט) שהמחטיא לאדם קשה לו מן ההורגו, שההורגו הורגו בעולם הזה, והמחטיאו מוציאו מן העולם הזה ומן העולם הבא ע"ש. ומה שטימאו את השמנים היתה כדי להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, ועשה להם ה' נס דנרות, ואם כן יש לנו בן בנו של קל וחומר, דאם ממות לחיים עושין זכר, מכל שכן ממות בעולם הזה ובעולם הבא, שהמחטיאו קשה מההורגו, בודאי שיש להודות ולעשות זכר להנס. ולפי זה כל ימי חנוכה הם דאורייתא. והיוצא לנו מזה דפרסומי ניסא דחנוכה הוי דאורייתא, כמו קידוש על היין דהוי דאורייתא, ושפיר יש לדון אי קידוש היום עדיף מצד דהוי תדיר, או פרסומי ניסא עדיף, ופשיט ליה דפרסומי ניסא עדיף.

ומעתה שפיר מיושב דברי המגיד משנה שכתב דפרסומי ניסא דחנוכה עדיף מפרסומי ניסא דארבע כוסות, דהא ארבע כוסות הוא מצד חיוב שירה והודאה על הוצאה מעבודות לחירות, וחיובא דמגילה וחנוכה הוא קל וחומר מהתם, דממות לחיים לא כל שכן, ואם כן אם מוכר כסותו לארבע כוסות, שפיר הוי כל שכן לחנוכה דהוי ממות לחיים.

וממילא יתיישב גם קושיית השבות יעקב, למה פרסומי ניסא דחנוכה עדיף מפרסומי ניסא דקידוש היום, שברא ה' העולם יש מאין. כי חיוב פרסומי ניסא אנו למדים ממצרים, שאמרו שירה על הנס, שהיתה הודאה על הטובות שעשה ה' עמנו בפרטיות, ומשם יש ללמוד חיוב הודאה על כל הנסים, להודות לה' במה שמפרסם הנס, ולהראות הכרת הטוב על מה שעשה לנו ה'. אבל על נסים שעשה ה' בעצם הבריאה, עוד קודם שנברא האדם, על זה אין לנו לימוד של חיוב פרסומי ניסא, ולכן שפיר נר חנוכה קודם לקידוש היום, כי פירסום נס של בריאת העולם, זה לא נלמד בקל וחומר, ואין בזה חיוב דאורייתא.

*

והנה ידוע קושיית הבית יוסף (סימן תרע) דהלא הנס לא היה אלא שבעה ימים, ולמה קבעו נרות חנוכה שמונה ימים. ובפרי חדש תירץ דיום אחד הוסיפו עבור נס דניצוח מלחמה. והקשו על זה דאם כן למה קבעוהו בנרות, הלא די בהלל והודאה. ונראה כי הנה הכהנים החשמונאים מסרו נפשם לצאת במלחמה נגד היוונים שבאו להשכיחם תורתך, ויצאו י"ב אנשים נגד צבא רב (רש"י דברים ל"ג א), שזהו מסירת נפש ממש, ורק הקב"ה עשה להם נס, ונמסרו רבים ביד מעטים. ולכאורה איך הותר להם למסור נפשם לצאת בקרב נגד היוונים.

אך באמת נחלקו בזה הרמב"ם ורבינו ירוחם (יר"ד סימן קנ"ז) בכל שאר מצות שבתורה חוץ מג' דברים, דהדין בהם דיעבור ואל יהרג, אם אדם רשאי להחמיר על עצמו וליהרג ולא לעבור. דדעת הרמב"ם (יסודי התורה ה"ד) דאינו רשאי ומתחייב בנפשו. ורבינו ירוחם

וסייעתו סוברים דרשאים להחמיר על עצמו וליהרג. ומבואר בבית יוסף ובדרכי משה שם דאם הוא אדם גדול חסיד וירא שמים, כולי עלמא מודי דרשאי למסור עצמו על קידוש השם אפילו על מצוה קלה. ולכאורה יש להבין הכי בשביל שהוא חסיד וירא שמים ישנתה דינו, הלא כתיב וחי בהם (ויקרא יח-ה).

ומבואר בישמח משה (פ' תשא) דנראה דהאי וחי בהם יש לפרש על שני פנים, א' כפירוש רז"ל (יומא פ"ה) ולא שימות בהם כנ"ל. ב' שכל חיותו יהיה בהם, דהיינו שכל עשיותיו ותנועותיו ועסקיו יהיה רק בתורה ומצות, וזולתן לא יהיה לו שום חיות בעולם, וכל כך יהיה דבוק ונתעצם עם התורה והעבודה והמצות, עד אם ירצו להעבירה על אחת ממצות ה', יפסק חיותו. ואם כן לפי זה הוא להיפוך דרשאי למסור עצמו, ואדרבה מצוה על כך. והנה ידוע דהתורה ניתנה לפי מדרגת כל אחד ואחד, כמו שדרשו (שמור' פה-ט) בפסוק קול ה' בכח (תהלים כ"ד), בכחו לא נאמר וכו', ואם כן אצל ההמונים אשר כל עסקם הוא בעניני העולם, אך בעת הפנאי ובהנתק מעליהם עול דרך ארץ, אוחזים מעשה ה' בידיהם, הנה בהם יהיה פירוש הפסוק הנ"ל כפשוטו, ולא שימות בהם כפירוש הגמרא, אמנם כן אצל הצדיקים הדבקים תמיד בו ית"ש, וכל עסקם ועניניהם סובבים הולכים בתורתו ועבודתו, ופורשים מעליהם לגמרי עסקי העולם השפל, ומשתוקקים לתכלית האמיתי באהבה עזה ונפלאה, עד שעיקר חיותם היא רק בתורה הק', באלו יתכן הפירוש של הפסוק וחי בהם כפירוש ה' הנ"ל, וממילא מחוייבים למסור נפשם על כל עבירות ומצות הקלות, לאשר כי הן המה חיותם ממש עכ"ד. ובמדרגה זו היו הכהנים הקדושים, אשר חיים בלי תורה אין לה חשיבות כלל, ואם ישכחו תורת ה' טוב מות מחיים, ולכן מסרו נפשם לצאת ללחום כנגדם.

והנה על דרך זה נתהוו גם הנס של הפך שמן, דהא אונס רחמנא פטריה, ואם אין שמן להדלקה, הרי פטורים הם ממצותה. אך הכהנים היו במדרגה זו שכל חיותם היא רק לקיים מצות ה', ואם אי אפשר לקיים להם מצות הדלקת הנרות, פוגע זה בחיות נפשם, ועל כן התפללו לה' שימציא להם שמן טהור, תיני מהאי תיני, ובלבד שיוכלו להדליק המנורה. אך הלא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות ל"ג), ואם כן מה שנוגע לעבודת ה' נמסר לידי אדם, ולא ממציאין זאת מן השמים.

אמנם מצינו שאמר הכתוב (דברים ל"ו) ומל ה' אלקיך את לבבך וגו' למען חיירך, ופירש מרן מוהר"י מבעלזא ז"ע, דהנה אנו מתפללים (בתפלת ערבית) ובהם נהגה יומם ולילה, והלא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ואם כן איך שייך בזה ענין תפלה. אך כשהאדם אינו יכול לעבוד את הבורא ב"ה כראוי, והוא מצטער על זה, אז חייו אינם חיים, ואין כל עולם הזה נחשב בעיניו כלל. ואם כן לפי זה הדבר נוגע גם לעניני עולם הזה, ועל כן שייך שפיר להתפלל על זה. וזה שאנו אומרים כי הם חיינו ואורך ימינו, רצה לומר דזה הוא נתינת טעם לתפלתנו על יראת שמים, כי מחמת שבהם תלוי חיותינו, על כן אנו מבקשים ממך ובהם נהגה יומם ולילה. ולפי זה שפיר סיים, למען חיירך, דכיון דכתיב ומל ה' אלקיך את לבבך, על כן הוא נותן טעם שהדבר תלוי בחייו כנ"ל, ואם כן הוה ליה כשאר צרכי עולם הזה שיכולים להתפלל עליהם עכ"ד. - וכמו כן היו אצל החשמונאים שקיום מצות ה' היתה חייהם ממש, ועל חיי האדם מסייעין מן השמים, ועל כן כשהתפללו על שמן טהור, הזמינו להם מן השמים בדרך נס שיוכלו לקיים מצות ה'.

ולכן כאשר רוצים לעשות זכר לניצוח המלחמה, ולכאורה יקשה הא איסורא עבדי למסור נפשם לצאת למלחמה כזה, ואיך הותר להם לעשות כן, ולא עוד אלא שזכו לנס לנצח המלחמה. על כן אנו משלבים אותה בהדלקת הנרות, שנעשה להם נס מן השמים, וכל זה זכו בשביל שזאת היה חייהם ממש, ועל כן הגם שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, זכו לנס הנרות כדי להחיות נפשם. כן מטעם זה יצאו למלחמה ונצחו, כי במלחמה זו קיימו מצות וחי בהם, שהתורה תהא חיותם, וכאשר באו אויבים להשכיחם תורתך הרי זה גזירת מיתה, וטוב להם המות מהחיים שלא בדרכי התורה, ושני הנסים עולים בקנה אחת.

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ג' דחנוכה תשע"ו לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תתצ"ב

יעשה המצוה דאורייתא בהידור לא יוכל לעשות האחרת דרבנן, כגון אתרוג ביום ראשון דאורייתא, ובשאר הימים דרבנן, ובאם יקנה אתרוג הדר לא יהיה לו האתרוג הזה רק ליום ראשון, ובאם יקנה שאינו הדר כל כך, יהיה לו האתרוג הזה לכל הז' ימים, יותר טוב לקנות ההדר ליום ראשון, הגם שיתבטל ממצוה דרבנן, כיון דהידור מצוה גם כן דאורייתא ע"כ.

ומבואר בשו"ת שאגת אריה (סימן נ) דהידור מצוה לא שייך אלא בעוד שלא פירש מהמצוה, אבל אחר שגמר כבר המצוה, ויצא ידי חיובו, ליכא עוד משום התנאה לפניו במצוה. ולכן סבירא ליה להרמב"ם (ה' מילה ב-ד) דגם בחול אחר שפירש אינו חוזר על ציצין שאין מעכבין ע"ש.

ומעתה במצות קידוש היום, שחייבו חז"ל להדר מצות קידוש, שלא להיות רק בדיבור בעלמא, אלא באמירה על הכוס, ובקידוש במקום סעודה, אם כן המקדש בדיבור בתפלה, ורוצה לצאת בו ידי חובת קידוש מן התורה, אם כי יש עליו אחר כך חיוב מדרבנן לקדש על היין, אין זה רק מצוה דרבנן, וחסר לו מצוה דאורייתא של זה א-לי ואנוהו, שהידור מצוה דאורייתא אינו רק כשעושהו בשעת קיום המצוה, ולא אחר שיצא בה כבר. ואם כן לא נכון לעשות כן לצאת ידי חובת קידוש בתפלה, כי מחסר בזה מצוה דאורייתא של הידור מצוה, אלא יש להמתין לצאת חובתו עד שיקדש על היין, ואז יקיים מצוה דאורייתא של זכור, ומצוה דרבנן של קידוש על היין, ועוד מצוה דאורייתא של זה א-לי ואנוהו.

וכיון שדעתו של אדם סתמא הוא לצאת ידי חובתו באופן היותר ראוי ונכון, אמדינן דעתו של אדם שאינו רוצה לצאת ידי חובת קידוש בתפלה, שאז יחסר לו מצוה דאורייתא של הידור מצוה, אלא רוצה לצאת רק בקידוש על היין, ושפיר הוי האיש גם אחר תפלתו, בר חיובא של קידוש מן התורה, ושפיר יוכל להוציא אשתו ובניו ביתו.

ומעתה מיושב גם קושיא הנ"ל, דלמה לא נימא דלכן נר קודם לקידוש היום, משום דאין מעבירין על המצות, דאי משום הא יש לומר, דכיון דבקידוש היום על היין, יש מצוה מיוחדת של זה א-לי ואנוהו, והיוצא מצות קידוש על היין מקיים הידור מצוה דאורייתא, ומצות נר הוי רק דרבנן, על כן אין בזה משום אין מעבירין על המצות, וכמו שכתוב בקונטרס אחרון בשלחן ערוך הרב (ריש סימן רעא), וכן מבואר בשו"ת שאגת אריה (סימן כב), דמעבירין על מצוה דרבנן עבור

הנה דברנו אתמול במה דאיתא בגמרא (שבת כג:) נר ביתו וקידוש היום, נר ביתו עדיף. בעי רבא נר חנוכה וקידוש היום מהו וכו', הדר פשטיה נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא ע"כ. וביארו הראשונים דהגם דמצות קידוש היום הוא דאורייתא, מכל מקום מן התורה יוצא גם בקידוש בתפלה, ועל היין הוי רק דרבנן, ואם כן חיוב כולן שוין שהם מצות דרבנן, ולכן יש להקדים נר שבת משום שלום ביתו, ונר חנוכה משום פרסומי ניסא.

ובנשמת אדם (כלל סח) הקשה, הא קיימא לן (יומא לג.) אין מעבירין על המצות, וברש"י הפוגע במצוה לא יעבור ממנה, ונפקא לן במכילתא ושמרתם את המצות, קרי ביה את המצוות, לא תמתין לה שתחמיץ ותתיישן ע"כ. ואם כן מצות הדלקת הנר הוא מבעוד יום, ועדיין לא הגיע שעת קידוש עד הלילה, ואם כן אין מעבירין על המצות, ולמה לי טעמא דשלום ביתו או פרסומי ניסא ע"ש. ובבית האוצר (כלל סו) כתב לדון דיש לומר דמצות נר הוא גם כן בלילה, אלא שפפאת שאי אפשר להדליק בלילה משום מלאכה, מקדימין להדליק מבעוד יום, אבל עצם המצוה מתקיימת בלילה ע"ש.

ויש לומר עוד, דהנה בדגול מרבבה (או"ח ריש סימן רע"א) כתב להסתפק, באיש המקדש ומוציא אשתו ובניו ביתו, אם הנשים לא התפללו ערבית והאיש כבר התפלל ערבית, ואם כן האיש אינו מחויב מן התורה, והנשים שלא התפללו חייבים מן התורה, אם יוצאים בשמיעתן מן האיש. ואף שכל הברכות אף שיצא מוציא (ראש השנה כט:), היינו מטעם ערבות שכל ישראל ערבים זה בזה כמו שכתב רש"י (שם). והרי כתב הרא"ש (ברכות דף כ:) שאשה אינה בכלל ערבות, לכך אינה מוציאה אלא מי שחיובו מדרבנן ע"ש. ואני מסתפק אם האשה אינה בכלל ערבות, דהיינו שהיא אינה ערובה בעד אחרים, אבל האנשים שקיבלו ערבות בהר גריזים והר עיבל נתערבו גם בעד הנשים, ואם כן שפיר מוציא האיש את האשה אף שכבר יצא, או דלמא כשם שהנשים לא נכנסו בכלל ערבות, כך לא קיבלו הנשים ערבות בשביל נשים וצ"ע ע"כ

ונראה עוד דהנה דעת רש"י (סוכה כט: ד"ה יבש) דהידור מצוה הוא חיוב מדאורייתא ע"ש. וכן הוא בחידושי אנשי שם על הרי"ף (ברכות לח.), והאריך בזה בשדי חמד (מערכת ז' כלל יב). ואם כן אדם המקיים מצוה דאורייתא בהידור, קיים בזה עוד מצוה דאורייתא בהידורו משום זה א-לי ואנוהו (שמות טו-ב). וכתוב באגרא דפרקא (אות רי) דלפי זה יש ללמוד, דמי שנודמן לפניו שני מצות, אחת דאורייתא ואחת דרבנן, ובאם

קיום מצוה דאורייתא. אך בהיות דיש בנר שבת משום שלום ביתו, ובנר חנוכה משום פרסומי ניסא, על כן אמרינן דיכוין לצאת ידי קידוש בתפלה ולא ביין, ויוכל לקיים שתייהם. דכנגד הידור מצוה של קידוש על היין, עדיפא שלום ביתו ופרסומי ניסא.

*

הכתוב אומר (תהלים קיח-כז) א-ל הוי"ה ויאר לנו, אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח. ויש לומר דיש בזה רמז על ימי חנוכה, דהנה ידוע קושיית הבית יוסף (סימן תר"ע) למה תיקנו חנוכה שמונה ימים, הא על יום אחד היה בהפך שמן להדליק, ולא היה נס רק שבעה ימים ע"כ. ובשאלות דרב אחאי גאון (סוף שאילתא כו) כתוב, ולא היה בו להדליק 'אפילו' יום אחד ע"ש. ולפי זה שפיר היה גם בליל א' נס כמו בשאר הימים. ולכאורה הוי זה פלוגתא במציאות. ומה גם שבשאלות גופיה יש סתירה, דלעיל מיניה (בתחילת שאילתא הני"ל) כתוב, דהוה ביה שיעורא יומא חד, ואדליקו מיניה תמניא יומין ע"ש.

ונראה דהנה בפני יהושע (שבת כא:) הקשה, דמכיון שטמא כל השמנים, ולא נשאר אלא פך אחד, מהיכן היה להם שמן למנחות בכל אותן הימים. ומתחלה רצה לומר, דודאי במנחות היו יכולין לעשות משמן טמא, דקיימא לן (יומא א:) טומאה הותרה בצבור, מה שאין כן לענין שמן למנורה, אפשר דלא שייך לומר טומאה הותרה בצבור, כיון דלאו עבודת מזבח היא, וקיימא לן נמי (יומא ב:) הדלקה לאו עבודה היא, אם כן לא הוי אלא כמכשירי מצוה שאינו דוחה את הטומאה. אלא דאי אפשר לומר כן, משום דבתורת כהנים (פרשת אמור) דריש להדיא להעלות נר תמיד אפילו בשבת אפילו בטומאה, וכן פסק הרמב"ם ז"ל להדיא (תמידין ג-ד). ובלאו הכי מסוגיית הש"ס נמי מוכרח כן, שהרי אם לא היה דוחה את הטומאה לא היה דוחה גם כן את השבת, ובכל דוכתי משמע שמדליקין את המנורה אפילו בשבת. ולפי זה צריך לומר דלענין מנחות לא הוצרך לנס, דבקל היה יכולין למצוא שמן טהור לצורך מנחות, כיון דלא בעינן שמן כתיב, כדדרשינן להדיא כתיב למאור ולא כתיב למנחות (מנחות פו.), ודוקא לענין מנורה דבעינן כתיב שהוא על ידי טורח גדול, לא היו יכולין למצוא, משום כך הוצרך לנס ע"כ.

ובפשטות יש לומר, דהא אמרו (מנחות טו) אדם מביא זבחו היום ונסכים עד עשרה ימים, [דאמר מר מנחתם ונסכיהם אפילו למחר] ע"ש. אם כן שפיר היו יכולים להמתין בהקרבתם עד שיתהוה להם שמן טהור. אמנם עדיין תקשה ממנחת חביתין, שמצותה בכל יום מחציתה בבוקר ומחציתה בערב (ויקרא ו-יד), ומביא עמה שלשה לוגין שמן (מנחות נא), ואיך הקריבו מנחת חביתין בימים אלו בלי שמן טהור.

ולכן יש לומר דבאמת כאשר מצאו הפך שמן, היה בו שלשה לוגין וחצי כדי להדליק בו יום אחד, שהיה נותן חצי לוג לכל נר, תן לה כדי מדתה (מנחות פט). אבל כיון שאין מעבירין על המצות, ומנחת חביתין קדמה להדלקת הנרות, וכמו שאמרו (פסחים נט) אין לך דבר שמתעכב אחר תמיד של בין הערבים אלא קטורת ונרות ע"ש. ואמרו (יומא טו) מערב עד בוקר (שמות כו-כא), אין לך עבודה שכשרה מערב עד בוקר אלא זו בלבד ע"ש. על כן הוצרכו ליקח תחלה מהפך, שלשה לוגין שמן למנחות, (ומה גם לפי מה שכתבו המפרשים, דלכן היה הפך חתום בחותמו של כהן גדול, מפני שהיה זה שמנו, שהצניע עבור הקרבת המנחת חביתין שלו). וכיון שכן לא נשאר עוד בהפך אלא חצי לוג

להמנורה, ונעשה בו נס שנתמלא השמן להשלים מה שלקחו ממנו, ושפיר היה נס גם ביום הראשון. והוה כוונת השאלות, שבאמת מצאו בהפך שמן שיעור להדליק יום אחד, אבל כיון שהוצרכו ליטול ממנו תחלה שמן למנחות, שוב לא היה בו להדליק אפילו רק יום אחד.

וזהו כוונת הכתוב, א-ל הוי"ה ויאר לנו, קאי על הנס דחנוכה, שהאיר ה' לנו בהנס דשמן שיוכלו להדליק המנורה בבית ה'. ועל זה קבעו שמונת ימי חנוכה. אך על זה תקשה למה קבעו שמונת ימים, הא על יום אחד היה בו כדי להדליק, ועל זה אמר 'אסרו חג בעבותים', יש לקשר החג, 'עד קרנות המזבח', שהוצרכו ליטול מהשמן תחלה להמנחת חביתין שהקריבו על גבי המזבח, וכיון שנחסר מהשמן, הוצרכו לנס גם ליום הראשון, ושפיר קבעו החג שמונה ימים.

ובזה יש ליתן טעם לשבח שקורין יום האחרון בשם 'זאת חנוכה', על שם הקריאה בו פרשת זאת חנוכה המזבח. מפני שכאשר מגיעין ליום השמיני, מתעורר קושיא למה יש שמונת ימי חנוכה, הרי היה להם פך שמן להדליק על יום אחד, על כן קורין אותו 'זאת חנוכה', שבימים אלו היה גם חנוכה המזבח, ואם כן הוצרכו ליקח מהשמן גם להמנחות שהקריבו על המזבח, ולא נשאר להם שמן די להמנורה, ונתהוה נס תיכף ביום ראשון שניתוסף בו שמן להדלקה, ועל כן שפיר יש שמונת ימי חנוכה.

והנה כאשר נחשוב כמה שמן ניתוסף על ידי הנס, הרי להדלקת המנורה בכל יום הוצרכו שלשה וחצי לוגין, וכיון שהיה פך שמן ליום אחד, הוצרכו לנס על שבעה ימים, שזה עולה כ"ד וחצי לוגין. ועוד הוצרכו שמן למנחת חביתין על שמונה ימים, ששיעורו שלשה לוגין ליום, הרי כ"ד לוגין למנחות, וביחד זה עולה מ"ח לוגין וחצי. והוה שמרמוז, א-ל הוי"ה ויאר לנו, בנס של השמן, ואסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח, ששני הקרנות של תיבת 'מזבח' הם אותיות מ"ח, שה' עשה נס להוסיף מ"ח לוגין באותו נס של חנוכה.

והנה בגמרא (ערכין יב) איבעיא להו נסכים הבאים בפני עצמן [שהביאו היום קרבן ציבור, ולא הביאו נסכים עמו והביאום למחר, דאמר מר מנחתם ונסכיהם אפילו למחר] אי טעונין שירה ע"ש. וברמב"ם (ה' תמידין ו-ח) פסק דאין טעונין שיר ע"ש. ומבואר בתוס' (ראש השנה ל:) דלכן יש לכתחלה להביא נסכים עם הזבח ע"ש. ואם כן יש לומר דנתרבה הנס של השמן כדי שיוכלו להביא המנחות והנסכים בזמנה, כדי שיוכלו לומר שירה על הקרבן. ואם כן נתרבה הנס בכפלי כפליים, הן בהשמן להמנורה, והן למנחת חביתין, והן למנחת התמיד, ושפיר היה נס גם ביום הראשון.

וזהו שאמר א-ל הוי"ה ויאר לנו אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח, שהיה הנס של שמן עד כדי כך שיוכלו ליתן ממנה גם על המזבח, להקרבת המנחות לקרבן התמיד, ואם כי יכולין להביאו לאחר עשרה ימים מכל מקום לא יוכלו אז לומר שירה, וא-לי אתה ואורך אלקי ארוממך, כדי שיוכלו לשור ולהודות לה' נעשה נס גם לזה. ואמר עוד, מאת ה' היתה זאת היא נפלאות בעינינו (שם קיח-כג), היינו הנס של ימי חנוכה, וזה 'היום' עשה ה', גם ביום הראשון היה נס, כדי שנוכל 'נגילה ונשמחה בו', לומר שיר על הקרבן. (אך יש לדון שהיו יכולים לנסך היין עם הקרבן, ורק המנחה יקריבו לאחר עשרה ימים, ושפיר יוכלו לומר שירה, דהא הסולת והשמן אין מעכבין את היין (מנחות מד:). (ועיין עוד בזה בארוכה במנחת חינוך מצוה רצט אות ו').

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ד' דהנוכה תשע"ו לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תתצ"ג

אהרן הכהן נשיא שבט לוי, אשר שבטו מעולם היו דבוקים בה' יותר מכל ישראל, ובמצרים שמרו ברית מילה (רש"י דברים לג-ט), ובחטא העגל כשהכריז משה מי לה' אלי, ויאספו אליו כל בני לוי (שמות לב-כז). על כן גם כשהכריז משה, קחו מאתכם תרומה לה', היה אהרן ושבטו מהראשונים שהביאו את נדבתם, ולא נתעצלו כלל. ולכן הנשיאים חסר, להורות שלא כל הנשיאים המתינו עד בוש להביא נדבתם, אלא אהרן ושבטו הקדימו לבוא את נדבתם, ולא היה עם אותן הנשיאים שהתעצלו.

ועל כן שאר הנשיאים שהרגישו פגם בנפשם שהתעצלו בנדבות המשכן, הם המתינו על חנוכת המשכן, שיוכלו להביא קרבן לכפר על מעשיהם, והם נשאו עיניהם לתקן מה שעשו תחלה, על כן הקריבו את קרבנם לחנוכת המזבח. ואכן אהרן ושבטו, אשר הם הביאו נדבות המשכן בזריזות, לא הוצרכו לקרבן חנוכת המזבח לכפר על התרשלותם בנדבות המשכן, על כן לא השתתפו בקרבנות חנוכת המזבח.

אמנם הרי אמרו חז"ל (ברכות לד.) במקום בעלי תשובה אין צדיקים גמורים עומדים, ואם כן הנשיאים אחר שהקריבו את קרבנם, לכאורה הם עומדין במדרגה יותר גבוה מאהרן הכהן שהיה צדיק גמור, וחלשה דעתו של אהרן, שהוא לא התעלה כמותם, שהרי לא היה עמהם בחנוכת המזבח, ולא הגיע למדרגתם. אבל באמת יש בחינת בעל תשובה גם בצדיק גמור, שכל ימיהם הם בתשובה על המצות ומעשים טובים שעשו מאתמול, ויש להם שתי המעלות יחד, שהם צדיקים גמורים, וגם בעלי תשובה.

ומרן מהרי"ד מבעלזא זי"ע היה אומר, שאם אדם עושה איזה מצוה, ואחר כך מתגעגע עליה מדוע לא עשה בשלימות יותר, אז הקב"ה מצרף מחשבה זו להמצוה שעשה, ונחשב לו כאילו עשה בשלימותה. והביא ראיה מדין טבילה לתרומה, דטבל לחולין לא הוחזק לתרומה, טבל כל גופו לחולין, ועדיין הוא עומד במקוה ברגל אחת, וכוון לתרומה, הוחזק גם לתרומה (חגיגה טו.), הרי שבעוד שלא סילק עצמו לגמרי מאותו מצוה, מחשבתו עוד מועלת להיות נחשב כעשיית המצוה בשלימות. ופירש בזה מה שנאמר ביודו מעשר, ושמרת ועשית אותם (דברים כו-טו). וברש"י בת קול מברכתו, הבאת ביכורים היום תשנה לשנה הבאה ע"כ, כי הגם שאז לא הוי זמן הבאת ביכורים, אבל על ידי התבוננות בשעת יודו, שאמר לא עברתי ממצותיך, עשיתי ככל אשר צויתני, ויש לו געגועים שהיה יכול לקיים המצוה ביותר שלימות, אז נחשב לו כאילו הביא ביכורים היום ע"כ.

בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות (במדבר ח-ב). ברש"י למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים, חלשה אז דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות (תנחומא ה) ע"כ. וצריך ביאור, דבשלמא אם ה' היה מצוה לכל הנשיאים להביא קרבנם, חוץ משבט לוי, שפיר חלשה דעתו, ומוטל כביכול על ה' לנחמו. אבל באמת הנשיאים הקריבו מעצמם את קרבנם לפני המזבח, אלא שלא קיבל משה מידם עד שנאמר לו מפי הגבורה (רש"י זי-), ואם כן מי מנע מאהרן שלא השתתף עמהם בחנוכה, ובמשך הי"ב ימים שהקריבו את קרבנם, היה גם אהרן ושבטו יכולים להביא את קרבנם.

ונראה דהנה כתיב (שמות לה-כז) והנשיאים הביאו את אבני השוהם ואת אבני המילואים וגו', וברש"י אמר רבי נתן מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המזבח בתחלה, ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחלה, אלא כך אמרו נשיאים, יתנדבו עבור מה שמתנדבין, ומה שמחטרין אנו משלימין אותו, כיון שהשלימו עבור את הכל, שנאמר (שמות לו-ז) והמלאכה היתה דים, אמרו נשיאים מה עלינו לעשות, הביאו את אבני השוהם וגו', לכך התנדבו בחנוכת המזבח תחלה. ולפי שנתעצלו מתחלה, נחסרה אות משמם והנשאם כתיב (במדבר יב-טז) ע"כ.

ובאמת חסר מהנשיאים שני יודיין, ויש לומר דאיתא בגמרא (יומא עה.) והם הביאו אליו נדבה בבקר בבקר (שמות לו-ג), מאי בבקר בבקר, אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מדבר שירד להם בבקר בבקר, מלמד שירדו להם לישראל אבנים טובות ומרגליות עם המן [הביאו נדבה ממה שמוצאין בבקר בבקר כשיוצאין ללקוט את המן שנאמר וילקטו אותו בבקר בבקר], והנשיאים הביאו את אבני השוהם, תנא נשיאים ממש [עננים הין], וכן הוא אומר (משלי כה-יד) נשיאים ורוח וגשם אין ע"כ. אם כן גם כאשר הביאו הנשיאים את נדבתם, אין בזה חשיבות כל כך, שלא נתנו מכיסם כלום, אלא מה שקבלו בחנם בעת ירידת המן. אם כן היה אצלם שני חסרונות, חדא שהתעצלו עד שהשלימו ישראל את הכל. שנית, שגם כאשר הביאו, לא נתנו משלהם כלום אלא מה שקיבלו מן השמים, ולכן הנשיאים חסרים בכפליים, דכיון שהנשיאים היינו העננים הביאום, יש חסרון גם בהנשיאים עצמם אף כאשר הביאו את האבני שוהם ואבני המילואים.

אך יש לומר עוד בטעם שהנשיאים חסר יוד, כי יתכן לומר שהגם שהנשיאים לא הביאו עד לאחרונה, מכל מקום

כדי להורות שכל הנס באה כתוצאה מעבודת אהרן, אשר מדתו הוא מדת 'הוד', והיינו גם להלל ולהודות.

*

והנה אנו אומרים בהודאה, ואחר כך באו בניך לדביר ביתך ופינו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך, ולכאורה הרי הדלקת המנורה בפנים היתה בהיכל מול השלחן, ולמה שביק לשון היכל ודביר ומקדש שהזכיר בתחלה, ואמר והדליקו נרות 'בחצרות' קדשך, ובדרשות חתם סופר (דף טו.) כתוב ליישב, דלפי מה שכתב הרמב"ם (ביאת מקדש טו.) דהדלקת נרות כשרה בזרים, לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן בחוץ מותר לזר להדליקן וכו', ולפי זה נראה כי אז היה ההיכל מלא גילולים עד שפינו את היכלך וטהרו את מקדשך, אז לא הדליקו נרות בפנים אלא בחצרות קדשך בעזרה, ומזה נתפרסם הנס שכל ישראל ראו הנרות דולקים ח' ימים רצופים, דאלו היתה המנורה בהיכל לא ראו הנס אלא הכהנים, אבל בחצרות קדשך נתפרסם הנס, ולפיכך תקנו להדליק בפתחי החצרות. - ומיושב קושית בית יוסף מה נס נעשה ביום ראשון, ובוזו אתי שפיר דידוע דצריך שמן יותר במקום שהרוח שולט ונושב בהאש ממה שצריך כשעומד בפנים בחדר מכוסה, ובפך לא היה אלא כשיעור הדלקה לילה אחת כשמדליקים בפנים, ולא כשמדליקים בחוץ בחצרות קדשך, ומכל מקום דלקו כל הלילה, על כן גם בליל ראשון היה נס. והיינו ההמשך והדליקו נרות בחצרות קדשך, ולא בפנים בהיכל, על כן קבעו שמונת ימי חנוכה ולא רק שבעה כי גם ביום הראשון היה נס ודפח"ח.

ולכאורה הדברים צריכין ביאור, שהרי הזכיר מתחלה, שבאו בניך לדביר ביתך ופינו את היכלך וטהרו את מקדשך, ואחר כך והדליקו נרות בחצרות קדשך, ומבואר דהדלקת הנרות היה אחר שכבר פינו וטהרו את המקדש, ואם כן למה הדליקו הנרות בחצרות ולא בפנים, כדרך שהיו עושין בכל פעם.

ונראה כי העולה מדברי הרמב"ן (הג"ל) הוא, כי מה שאנו מדליקין הנרות כעת בימי חנוכה, זהו המשך של הדלקת המנורה בבית אלקים, ולכן אמר ה' לאהרן, שלך עומדת לעולם. והיינו שכל התיקונים שהיו נעשים במקדש בית אלקינו בעת ההדלקה, מתעוררים כעת בהדלקת הנרות שלנו. אמנם איך יכולים זרים האסורים ליכנס למקדש, לעורר בהדלקתם, שתהא בזה מעין עבודת המנורה בבית המקדש. ואם כי הדלקת הנרות כשרה בזר, מכל מקום בודאי שמעולם לא הדליק זר בבית אלקינו, שאסור לו ליכנס להיכל, ולא הוציאו מעולם המנורה לחוץ שיוכל זר להדליק. אך כעת שנתגלה להחשמונאים נס דחנוכה, והשיגו שמוזה ימשך מצות הדלקת המנורה לעולם, על ידי שידליקו נרות חנוכה, על כן כעת הוציאו המנורה לחוץ כדי שיוכל זר להדליק המנורה, ולהמשיך בזה הדלקת הנרות על כל הדורות על ידי זרים.

וזהו ההמשך, ואחר כך באו בניך לדביר ביתך, ופינו את היכלך, וטהרו את מקדשך, ואם כן באמת היו יכולים להדליק בפנים, שהרי פינו כל הטומאה שבתוכה, ואף על פי כן הדליקו נרות 'בחצרות' קדשך. והטעם הוא כי 'קבעו' שמונת ימי חנוכה, שנעשה מצות הדלקה זו קבוע לדורות עולם, וכדי שיוכלו גם זרים להמשיך הדלקת המנורה לעולם, הוציאו כעת המנורה להחצר שיוכל זר להדליקו. וכיון שהדליקו בהחצר ממילא היה נס גם ביום הראשון, שהוצרכו לשמן יותר, וקבעו 'שמונת' ימי חנוכה אלו להודות ולהלל.

ויש לומר דזהו ענין הטבת הנרות, כי הכהן שנכנס בבוקר לעבודת קונו, ומתקן הנרות על ההדלקה הבאה, היה לו חלישות הדעת על עבודתו של אתמול, איך קיים המצוה, שהיה לו לעשותו בדחילו ורחימו יותר כראוי למלך הכבוד, ובוזה עצמו מטיב ההדלקה של אתמול, שהקב"ה מצרף מחשבה זו עם עבודת ההדלקה יחד. ולכן היה הנר המערבי דולק כל היום, כי בעודו עומד בזמן המצוה, מחשבתו מועלת להשלים מה שהחסיר. ולכן כאשר חלשה דעתו של אהרן על הנשיאים, שהם זכו למדריגת בעלי תשובה שעומדין במקום גבוה יותר מצדיקים גמורים, אמר לו ה', שלך גדולה משלהם, שיש לך שני המעלות יחד, שאתה מדליק ומטיב את הנרות, שאחר ההדלקה אתה עושה תשובה על ההדלקה, ובוזה עצמו אתה מטיב ומתקן את הנרות, ובעל תשובה על מצות, גדול במדריגה מבעל תשובה על החטאים.

*

והנה ברמב"ן (שם) כתב, ולא נתברר לי למה נחמו בהדלקת הנרות ולא נחמו בקטורת בקר וערב ששבחו בו הכתוב (דברים לג.) ישימו קטורה באפך, ובכל הקרבנות, ובמנחת חביתין, ובעבודת יום הכפורים שאינה כשרה אלא בו, ונכנס לפני ולפנים, ושהוא קדוש ה' עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו, ושבתו כולו משרתי אלקינו. ועוד מה טעם לחלישות הדעת הזו, והלא קרבנו גדול משל נשיאים, שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה כל ימי המלוואים. ואם תאמר שהיו חובה ונצטוו בהם, וחלשה דעתו על שלא הקריב נדבה כמוהם לחנכת המזבח, גם הדלקת הנרות שנחמו בה חובה ונצטוו עליה. אבל ענין ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, רצוני לומר חשמונאי כהן גדול ובניו. וזהו שאמרו במדרש (ויק"ר טו.) הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם וכו', לא רמזו אלא לנרות חנוכה החשמונאים שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותנו ע"כ. ולכאורה אכתי תקשה, דהא חלשה דעתו שלא היה ב'חנוכה' הנשיאים, ובמה יתנחם בהמשך הדלקת הנרות של חנוכה החשמונאים.

אך כבר דברנו (בליל א') דיתכן לומר שהפך שמן בחותמו של הכהן גדול, היה השמן שהניח אהרן בחותמו לגנוז לדורות, ומזה נתהווה הנס דשמן ע"ש. ויש להוסיף כי השמן זית במדבר הביאו הנשיאים (אשר זה כולל גם אהרן שהיה נשיא שבת לוי, וכמו שנאמר (במדבר י"ז) קח מאתם מטה מטה לבית אב מאת כל נשיאיהם וגו', איש את שמו תכתוב על מטהו, ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי), וכתוב (שמות לה-כו) והנשיאים הביאו וגו' ואת השמן למאור. ומבואר בתרגום יונתן (שם) שענני שמיא הלכו לגן עדן ומשם לקחו שמן זית למאור ע"ש. ועל כן היה בשמן ההוא כח רוחני למעלה מן הטבע, שיכולין להדליק ממנו ימים רבים. ואם כן אהרן עצמו הכין חנוכה המנורה בימי החשמונאים מהשמן שהוא הביא לנדבת המשכן, והוא גנו ממנו פך שמן לדורות, ומזה חינוכו אז את המקדש, והדליקו ממנה שמונה ימים, ושפיר השלים אהרן מה שחיסר כעת בחנוכה המזבחה, לחונך הבית בימי החשמונאים.

וזהו שאמר הכתוב (תהלים קיח-כו) א-ל ה' ויאר לנו אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח, כי אהרן חלשה דעתו שלא היה בחנוכה המזבח, אך כאשר זכו לנס של השמן, אשר א-ל ה' ויאר לנו, אז השלים אהרן את חלק חנוכתו, ואסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח, שחיסר אז בחנוכתו. ויש לומר דלכן לא תקנו משתה ושמחה בחנוכה אלא להלל ולהודות,